

Francesc Calça (1521-1603) i la seva producció poètica quadrilingüe. Un inventari

Narcís FIGUERAS I CAPDEVILA

IB Salvador Espriu. Salt

Lo llibre primer que ha escrit en llengua llatina lo il·lustre cavaller Francesch Calça, home en llengües y lletras humanas y en philosophia y altres scièncias doctíssim, en lo qual tracta de l'origen y nom de Cathaluna [*sic*] y algunas otras cosas concernents a ella, en son gènere és bo. Sols se desitjava que's fossen impressos los altres llibres, com yo moltes voltes lo'n suppliquí y los quals, escrits de sa mà, me féu mercè de comunicar-me'ls y yo'ls legí. Però per desitjar lo pre-dit il·lustre cavaller una informació certa de algunas cosas de Cathaluña y sent ya de edat de més de setanta-set anys en lo any 1598, quant yo de aquestas cosas ab ell tractava, no ha pogut cumplir la obra que tan bé havia començada y així sols resta imprès lo llibre primer.

Amb aquestes paraules s'expressa el jesuïta P. Pere Gil (1551-1622) en una mena d'història general i de Catalunya que tenia en projecte, el manuscrit de la qual restà inconclòs i, pel que conec, no ha estat estudiat fins ara.¹ Es refereix a l'obra històrica de l'humanista barceloní Francesc Calça, el seu tractat *De Catalonia*, el volum primer del qual fou publicat el 1588, amb la promesa d'editar-ne quatre més. Dels mots de Gil, suara considerats per primer cop, podem deduir amb més seguretat que no pas fins ara, ja que es tracta d'algú que conegué personalment Calça, l'existència real dels altres quatre llibres (diu que els consultà manuscrits) que aquest havia anunciat (*De Catalonia*, f. 120r). Podem, a més, establir amb un xic més de precisió la seva data de naixença, atès que parla de la seva edat l'any 1598: més de 77 anys. Calça nasqué, doncs –si li atorguem 77 anys fets en aquella data–, el 1521; no pas el 1518, com fins ara hom adduïa a partir d'uns mots força més laxos de Jeroni Pujades.²

Feta aquesta precisió inicial bio-bibliogràfica, que ens ha dut *in medias res*, val a dir que, en aquest aspecte, poca cosa més podem afegir a les dades i a les pertintents observacions de Joaquim Molas en un article ja antic en el qual atorgava per primer cop una atenció individualitzada al nostre personatge (Molas 1978). Remetem, doncs, en tot a aquell lloc i només traçarem breument un recorregut per la vida i l'obra de Francesc Calça, tot insistint en algun detall poc remarcats o nou, en una mena de *status quaestio-nis*. Diguem, a més, que els mots del P. Gil adduïts a l'encapçalament tenen la virtut suplementària de centrar l'objectiu en la part més important, la històrica, de la producció de Calça, a la qual ara no podem referir-nos si no és, exclusivament, per a espigolar-

1 Ms. 112, Biblioteca del Seminari de Barcelona, f. 53v; Fàbrega 1965, 282; Prats & Rossich 1988, 28, n. 28.

2 Casas Homs ed. 1975, 231-32; Molas 1978, 79.

ne alguna precisió biogràfica o fer llum sobre algun aspecte concret de les seves idees o inquietuds.³

D'altra banda, el propòsit d'aquestes ratlles és únicament de servir de presentació a un inventari de la producció poètica de Calça, en l'edició de la qual anem treballant de fa temps, paral·lelament a l'edició, traducció i estudi de la seva producció històrica. A l'arregla que hem anat fent, i que encara no donem pas per conclusa, cal afegir-hi les peces que diverses persones ens han fet arribar.⁴ Tot plegat configura l'estadi actual del conjunt de la producció poètica de Calça, una producció integrada per un seguit de poemes laudatoris o de circumstàncies, molt característics de l'època i de l'ambient erudit, amb alguna breu incursió en algun altre gènere o temàtica, escrits preferentment en llatí i català, però ocasionalment també en castellà i en grec, cosa que ens ha permès de parlar d'obra poètica quadrilingüe.

DADES BIOGRÀFIQUES: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Si ens aturem encara un instant en la persona de Francesc Calça, tot i que no disposem de dades noves sobre el seu origen familiar, hi ha una conjectura no pas forassenyada a fer: la de relacionar-lo amb Joan Llorenç Calça, notari de l'escrivania de la ciutat i un dels escrivans que redactaren el quart volum de l'anomenat "Llibre de les solemnitats", més concretament la part que va del 1515 al 1545, com explica Agustí Duran i Sanpere, i que podria haver estat el pare del nostre Francesc. Duran mateix, en parlar dels escrivans en un altre moment, esmenta no Joan Llorenç, sinó un Francesc Calça (?).⁵

D'altra banda, una referència de Pujades no posada de relleu fins ara ens informa que la processó de les festes de canonització de sant Ramon de Penyafort, el 24 de maig de 1601, passà, després del carrer del Regomir, pel Forn de la Palma i pel carrer de mossèn Calça. Avui dia entre el Regomir i la plaça de Sant Just només hi ha un carrer, el dit de la Palma de Sant Just, però, fos com fos, la cosa indica que o bé tenia un carrer amb el seu nom o la seva figura era tan rellevant que havia donat ja nom, si més no en el llenguatge corrent, a un tros de carrer, on ell tenia la residència, en ple cor de la ciutat.⁶

Hi ha una dada, aquesta sí ben significativa, a parer nostre, sobre el Calça personatge públic que fins ara tampoc no s'ha pres en consideració i que explica, més que la seva obra escrita, el prestigi social que l'home tingué a la seva ciutat. La dada prové d'una simple ullada al *Manual de novells ardis* i a les *Rúbriques de Bruniquer*. En

3 Una primera aproximació global al contingut, a les fonts i a la significació del *De Catalonia liber primus* l'hem realitzat en el nostre treball de doctorat *Tradició, versemblança i erudició en el De Catalonia liber primus de Francesc Calça (1588). Unes impressions de lectura*, el curs passat.

4 He d'agrair, i ho faig com cal, la col·laboració en aquest aspecte d'Amadeu-J. Soberanas, Albert Rossich, Eulàlia Duran i Robert Archer, els quals m'han proporcionat textos de Calça o bé indicacions d'on podia trobar-ne. La institució Hispanic Society of America, de Nova York, ha tingut l'amabilitat d'atendre'm a distància sempre que m'hi he adreçat. Així mateix faig constar el meu reconeixement a Mariàngela Vilallonga per la seva orientació amantent i a Albert Rossich pels suggeriments i les dades que n'he rebut tothora en aquesta qüestió i en d'altres. Dec també notícies bibliogràfiques i temps dedicat a discussió d'idees a Joaquim M. Puigvert, Pep Balsalobre i Lluís Lucero, i aprofito per a fer-ho palès.

5 Duran 1973, 291-292 i 1974, 146-152.

6 Casas Homs ed. 1975, 127.

totes dues obres (i també a les *Memorias históricas* d'Antoni de Capmany) apareix un Francesc Calça com a conseller de la ciutat el 1576 i com a conseller en cap el 1583. Hom pot pensar que sigui un altre personatge, és cert, però el cognom Calça no és freqüent entre els dirigents ciutadans, no ho és almenys com ho són d'altres (d'Oms, Çarrovera, Magarola...); entre el segle XIV i el XVIII no n'hem trobat cap més. Pensem que es tracta molt versemblantment del nostre Francesc Calça, que presidí, doncs, el consell municipal barceloní. Fins ara ningú no ho havia assenyalat.⁷

Barceloní, doncs, fins al moll de l'os, Calça havia rebut una formació adient al seu rang de cavaller, sembla que pogué tenir per professor Martí Ivarra, i fou certament professor de filosofia, de retòrica i de grec a l'Estudi General de Barcelona, com ell mateix confessa en el prefaci del *De Catalonia* (f. 3v), en un moment especialment notable de l'acadèmia barcelonina: el que visqué sota la direcció del prestigiós teòleg i hel·lenista Cosme Damià Hortolà, a partir de 1544 i fins a 1559 en una primera fase, sembla que més brillant. Hi continuà després i encara hi era en una segona etapa d'esplendor, a partir de 1571-72, amb nous estatuts i l'arribada, procedent de València, de l'hel·lenista Pere Joan Nunyes, amb qui convisqué i els llibres del qual elogia; un segon moment marcat ja per una tensió ideològica major i la proscripció de certes obres per erasmistes.⁸

Tot i que hom ha repetit, seguint el text de Pujades, que restà vinculat a la universitat fins a la seva mort, ell afirma en el prefaci esmentat més amunt del *De Catalonia* que escriví l'obra, el primer volum de la qual edità el 1588, un cop jubilat. Durant la seva estada a la universitat participà en nombrosos tribunals que el relacionen, entre d'altres, amb Lluís Joan Vileta i Antic Roca; aquest darrer li dedicà una obra seva on l'elogia per la seva tasca en la renovació de la puresa i l'elegància de l'eloqüència llatina en l'ambient acadèmic.⁹ És molt probable que intervingués sovint en actes públics, ja no de caràcter docent o administratiu, que tinguessin lloc a la universitat o hi estiguessin vinculats d'alguna forma, com ara els certàmens poètics. Precisament diversos dels seus poemes, com veurem, són fruit de la seva participació en certàmens, com a concurrent o com a jutge.¹⁰

Calça morí el gener de 1603, probablement als 82 anys i cec «de vellea y studi» (Casas Homs ed. 1975, 231). Tingué ja durant la seva vida, com hem vist, una celebritat gran a casa. A més dels mots del P. Gil, els fins ara desconeguts i els altres (Iglesias 1949, 83-86) o els suara indicats de Roca, l'any 1589 és esmentat amb elogi per Dionís

7 Veg. Capmany 1779-1792 [1963, II-2, 1035] [hi apareix extret (per insaculació) el 1575 «Francesch Calca» (sic) i el 1581 (!) «Galceran Calca» (!). Veg. també Schwartz *et alii* 1892-1975, V, 155 [«mossèn Francesch Calça, militar» és extret conseller terç] i 339-358 [és extret conseller en cap de la ciutat el 1582 en l'habitual sessió de relleu de cada 30 de novembre i exerceix el càrrec, amb diverses incidències, durant tot l'any 1583]; Íd. VI, 98 [notícia de la mort a Calais dels cavallers catalans Hug de Montcada, fill del marquès d'Aitona, i Joan Setantí, integrants de la dita «Armada invencible», el 4 d'octubre de 1588, cf. infra Apèndix, poema 19]; Íd. VII, 337 [processó de sant Ramon de Penyafort pel Forn de la Palma; cf. Casas Homs ed., 1975, 127] i 357 [«mossèn Francesc Calla (Calsa), ciutadà», jurat en el certamen de St. Ramon de Penyafort de 1602]. Veg. també Carreras & Gonyalons 1912-1916, I, 49 [conseller terç el 1575 i conseller en cap el 1582].

8 En les obres de C.D. Hortolà, *In Canticum Canticorum explanatio*, 1583, *8 [preliminars, biografia d'Hortolà], i de Mateu Aymerich, *Nomina et acta episcoporum Barcinonensium*, 1760, 171-173, hi ha dades sobre l'ambient universitari barceloní. Veg. també Fernández 1988 i 1993, i López Rueda 1994.

9 Antic Roca, *In Aristotelis praelectiones*, 1570, f. a r-v.

10 Molas 1978, 81; Rubió 1953 [1985, 28, 31, 121-125]; Ferrando 1983, 888-890.

Jeroni de Jorba, un competidor en dreçar lloances patriòtiques, no tant erudit ni de lluny, que es decantà vers el castellà –diguem-ho tot passant, servint-se amb voracitat en el seu text de Jeroni Pau i del mateix Calça– no pas «por menosprecio de nuestro lenguaje» ans perquè «quitada la latina ninguna es mas entendida que la castellana».¹¹

L'OBRA HISTÒRICA I EL SEU RESSÒ

El *De Catalonia*, tingué una posteritat feliç i fou molt adduït i citat, si no copiat, com diem, sobretot al XVII. Manescal se'n serví, sense dir-ho, a bastament, com també l'esmentat P. Gil, que el segueix de molt a prop en aspectes que avui no tenim (Iglesias 1949); l'usen com a base i l'esmenten Francesc Diago, Jeroni Pujades, Andreu Bosc i Esteve de Corbera.¹²

Calça és esmentat, el segle XVII, en els catàlegs més o menys específics o prolixos de persones il·lustres del món de les lletres o que serveixen de base a obres d'altri (P. Gil, A. Bosc, N. Antonio, M. Marcillo, E. de Corbera), a partir dels quals passà, sens dubte, a Torres Amat.¹³ Encara al XVIII se'n parla entre els millors homes de lletres de la vida barcelonina de la seva època (Aymerich, *Nomina*, 1760, 171-173). A més, apareix també esmentat en relació amb les seves idees sobre l'origen i constitució de la llengua catalana en l'obra d'Antoni de Bastero i en aquest aspecte ha desvetllat interès darre-rament entre nosaltres i ja hi havia estat adduït la centúria passada (Du Cange).¹⁴

Un episodi significatiu de la vida de Calça fou el seu paper d'assessor, per encàrrec dels diputats del General «com a persona molt entesa en coses de coròniques», del pintor italià Felip Ariosto que havia de pintar els comtes de Barcelona i reis d'Aragó per a la corporació (1587-1588), i la seva peripècia en insistir a posar-hi reis moros, amb la consegüent protesta d'algunes persones influents.¹⁵

11 D. J. de Jorba, *Descripción de las excellencias... de Barcelona*, 1589, A2; l'esment de Calça és al f. 29v.

12 Onofre Manescal, *Sermó vulgarment anomenat del sereníssim senyor don Jaume Segon*, Barcelona, 1602; Francesc Diago, *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona, 1603; Jeroni Pujades, *Corònica universal del Principat de Catalunya*, Barcelona, 1609; Andreu Bosc, *Sumari, index o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, Perpinyà, 1628; Esteve de Corbera, *Vida y hechos maravillosos de doña María de Cervellón*, Barcelona, 1629, i Íd., *Cataluña Ilustrada*, Nàpols, 1672. Veg. també, sobre la historiografia catalana d'aquest període, Cortadella 1994, 37-38.

13 P. Gil, ms. 112 Bibl. Sem. de Barcelona; Bosc, *Sumari*; Nicolàs Antonio, *Bibliotheca Hispana*, Roma, 1672, 315; Corbera, *Cataluña Ilustrada*, 383; Manuel Marcillo, *Crisi de Cataluña hecha por las naciones estrangeras*, Barcelona, 1685, 315; Fèlix Torres Amat, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, 1836, 132.

14 Postigo 1975; Colon 1978, 54-55; Rafanell 1991, 16, 64-67 i 1992, 15-19, 23-26; Feliu *et alii* 1992, 26; Rossich 1995, 129-141; Du Cange, 1883-1887 [1954], XXVII. L'esmentà també, en relació amb les idees lingüístiques sobre l'origen del català, Josep Ullastre en el seu «Breu tractat de les llengües...» que inclogué en la seva *Gramàtica catalana*, elaborada entre 1743 i 1762 i que va restar inèdita, i igualment féu, directament o a través de Manescal, Agustí Eura (veg. Feliu *et alii* 1992, 85 i 127-128).

15 Puig & Miret 1909-10, 456-63. El pintor Ariosto havia pintat ja els reis d'Aragó per als diputats aragonesos i el trobem a Saragossa entre l'agost de 1586 i el juliol de 1587, quan passà a Barcelona i rebé l'encàrrec dels diputats catalans. En relació amb el treball a Saragossa, veg. Morte 1988, 1188-189, 299, 303, 308-310. Sobre la seva tasca a Barcelona, veg. Parpal 1901 i Garriga 1986, 169 i 204. Pel que fa a la rellevància de les sèries de retrats reials en aquesta època com a elements de legitimitació dinàstica i d'afirmació corporativa o "nacional", veg. Civil 1990.

Modernament, si descartem, doncs, aquest darrer episodi, l'obra de Calça, fins a l'article esmentat de Molas (1978), només havia rebut l'atenció d'alguns estudiosos de la nostra historiografia, com ara Miquel Coll Alentorn o Josep Iglesias.¹⁶ Precisament Coll Alentorn fou el primer a aventurar Calça com a autor de l'*Epítome de la genealogia dels comtes de Barcelona*, cosa que afegiria un text nou a la seva producció historiogràfica amb una notable posteritat.¹⁷ En el camp literari només n'havia parlat amb una visió àmplia el mestre Rubió, ell que dedicà la major part dels espais destinats a la prosa en la seva obra a la prosa històrica.¹⁸ I certament, enfocà bé la qüestió, atès que la rellevància del personatge és sobretot historiogràfica: Calça és sempre esmentat per altri en relació amb els antics comtes de Barcelona i amb la llegenda d'Otger Cataló i els nou barons, (a més de les divisions civils i eclesiàstiques del país i, com ja hem vist, l'origen de la llengua catalana).

En relació amb això darrer, cal dir que Calça aspirava, com també d'altres, a rebre un nomenament oficial de cronista de la part catalana de la Corona d'Aragó, com es desprèn del prefaci del *De Catalonia*. L'aragonès Zurita havia estat designat cronista el 1547 i el 1564 les Corts catalanes havien sol·licitat la creació d'un càrrec similar o almenys un encàrrec concret perquè «per la falta de històries los fets y cosas antigas del Principat de Cathalunya y Comtats de Rosselló y Cerdanya resten olvidats». Calia, doncs, redactar «una crònica en latí y una altra en vulgar cathalà [...] de todas las cosas notables dels dits Principat y Comtats», i que la persona triada fos entesa en «corònica y històries naturals».¹⁹ Calça es proposà d'enllestir una obra d'aquesta naturalesa, històrico-geogràfica, i així ho fa constar en el darrer foli (120r), com ja hem dit, en anunciar el contingut de la resta de volums (els quatre malauradament perduts). Vegem el fragment:

[1] Atque haec quidem habuimus de Cataloniae quae in hoc primo nostrae chirographiae libro diceremus. [2] In quattuor autem reliquorum librorum uno totius prouinciae situm, figura, spatium, longitudinem latitudinemque ac distributiones praecipuas tradituri sumus. [3] In tertio uero totius operis nostri uolumine dioeceses, hoc est, distributionem per episcopatus factam exponemus. [4] In penultimo autem libro diuisionem Cataloniae per praeturas, propraeturas ac baiulias, ut sic loquar, traditam explicabimus. [5] Ac tandem in ultimo uolumine montes, ualles, campestresque regiones quales ubique sint aperiemus necnon fontium descriptiones amniumque spatiorum quae inter amnes sunt ob oculos omnium subiiciemus.

És a dir:

[1] I aquestes són certament les coses que tenia a dir sobre Catalunya en aquest primer llibre del meu manuscrit. [2] En l'un dels altres quatre llibres, però, em dispo a ofe-

16 Coll 1992a, 36 i 1992b, 75-76; Iglesias 1949, 83-86.

17 Coll 1991, 303 i 1992b, 76; García Cárcel 1985, 88; *Constitutions y altres drets de Cathalunya, Barcelona, 1588-1589; Constitutions y altres drets de Cathalunya, Barcelona, 1704*. He dedicat unes pàgines a aquest tema en el meu treball de doctorat *Epítome de la genealogia dels Comtes de Barcelona. Estudi introductori i edició* d'aquest curs passat.

18 Rubió 1953 [1985, 69-70] i 1990, 120; Molas 1986, 269.

19 Sánchez 1993, 549-550; Rubió 1913. La impressió que Catalunya no té "històries" i per això no és considerada per les altres nacions apareix, a partir de mitjan segle XVI i en endavant, amb una gran profusió (i algun cop la queixa més o menys explícita que no s'hi destinen diners públics). En parlen, entre d'altres, el mateix Calça (*De Catalonia*, prefaci-dedicatòria als diputats del General), el P. Gil (ms. 112 de la Bibl. del Sem. de Barcelona, f. 51-52), Manescal (*Sermó...*, lletres dedicatòries), Pujades (*Coronica...*) i Esteve de Corbera (*Cataluña Ilustrada*, lletres dedicatòries).

rir la situació, fronteres, territori, longitud i latitud i les divisions principals de la província sencera.[3] En el tercer volum del conjunt de la meua obra exposaré les diòcesis, ço és, la distribució feta per mitjà dels bisbats. [4] En el penúltim llibre desenvoluparé la divisió tradicional, per dir-ho així, de Catalunya en vegueries, sots-vegueries i batllies. [5] I finalment en el darrer volum oferiré quina mena de muntanyes, valls i planes hi ha i on es troben, i també presentaré per al coneixement general les descripcions de les fonts i dels rius i dels territoris que hi ha entre els rius.

Es troba, doncs, també, en la línia d'una tradició plenament vigent al segle XVI, la del tractat geogràfic humanístic, molt atent a qüestions etimològiques i filològiques, així com a les antiguitats.²⁰ Calça col·locà, a més, a l'inici del llibre una lletra dedicatòria als diputats del General (on es parla de continuar o aturar la feina) i un poema dedicat a Joan Cristòfor Calvet d'Estrella que el 1587 havia estat designat cronista del Nou Món (Díaz 1992, 121) i amb qui mantenia, segons que sembla, una relació fluïda. Tot plegat rebla encara més la seva convicció que el país està mancat d'il·lustració històrico-natural, sobre-tot de consum internacional, en llatí, i l'aspiració d'ésser cridat a omplir aquest buit.

D'altra banda, pel que fa a les valoracions crítiques de l'obra històrica de Calça, val a dir que totes són breus i foren fetes en contextos que no afavorien la matisació ni una atenció individual al personatge. Rubió retratà el seu intent historiogràfic com un fracàs, un intent mancat de sentit crític, quasi un exercici retòric, mentre que per al pare Miquel Batllori alguna cosa del criticisme inaugurat per l'aragonès Zurita es troba ja en el barceloní, tot i que li retreu d'haver emprat un «correcte i fred llatí manierístic».²¹ Només Coll Alentorn aborda, a parer nostre, una valoració més afinada de l'obra, més centrada en la seva temàtica general i producte d'un capbussament més generós en el seu contingut (Coll, veg. supra n. 14 i 15).

Hem dibuixat, doncs, a grans trets el panorama vital i productiu de Calça, amb els diversos horitzons vers els quals, a parer nostre, cal anar avançant per tal d'acabar tenint finalment una visió completa del personatge; un panorama en el qual hom esperaria trobar, i no és així, alguna emanació de la seva feina professional, algun treball gramatical o retòric, en la línia dels que altres personatges del mateix ambient universitari van generar (Nunyes, Jolis, Escobar...)

Hem de dir encara, abans de passar a la producció versificada, que, si hom volgués ésser en la prosa tan rigorosament escrupolós com en el vers, pel que fa a la recopilació de material, caldria afergir-hi tres o quatre petits fragments trobats ací i allà de prosa estrictament burocràtico-administrativa (censures d'obres de P.J. Nunyes) i protocolària (breu epístola al lector, exculpant-se de les errades que, tot i la seva acurada correcció, s'han esmunyit per deixadesa dels impressors en l'edició pòstuma de 1582 del comentari del *Càntic dels càntics* de C.D. Hortolà). Aquests textos ens aporten la modesta, però útil dada que Calça tingué també aquestes ocupacions. D'una banda, la tasca més antipàticament filològica de corregir textos d'altri, en llatí o en grec, i barallar-se amb els tipògrafs (el 1560 refusà de participar en l'edició del *Lexicon* de Nebrija promogut per Antic Roca, perquè tenia tanta feina que no li quedava «interspirandi aliquem [...] locum»,

20 Vilallonga 1992. La interessant introducció de Joan Tres a Comte ofereix una perspectiva sobre l'interès per la descripció geogràfica i per l'etimologia, així com sobre les característiques generals de la historiografia humanística (Tres ed. 1995). D'altra banda, sobre el origen i consolidació de la tradició antiquària a Europa com a disciplina independent, precisament el darrer quart del XVI (amb antecedents clars el XV com ara Flavio Biondo, que Calça coneixia bé), veg. Mazzocco 1985.

21 Rubió 1953 [1985, 69] i 1990, 120; Batllori 1979, 139-140.

Lexicon f. a3r), i d'altra banda, la funció, no menys antipàtica sempre, de vigilància ideològico-moral del censor en un moment de més conflicte i, doncs, de més rigor; en el seu cas únicament l'hem trobat com a censor de les *Intitutiones Rhetoricae* i de les gramàtiques gregues de Pere Joan Nunyes.

LA PRODUCCIÓ POÈTICA

Pel que fa al que hem anomenat producció poètica de Francesc Calça, la integren fins avui un conjunt de 30 poemes (30+5, si acceptem l'atribució dubtosa de cinc més), majoritàriament de circumstàncies, com ja hem avançat, i alguns altres, quasi sempre inclosos en fulls liminars d'obres pròpies (*De Catalonia*) o d'altri. Quant a la llengua en què són escrits, s'hi dona una preponderància clara del llatí (19+1 poemes), hi té un pes important el català (9+4) i hi ha dos testimonis esporàdics en llengua castellana i grega respectivament. Ens referim d'antuvi als poemes sense dubtes d'atribució i, en acabat, ho farem al altres.

La producció llatina (poemes 1-3, 5, 8-12, 14-20, 23, 25 i 27 de l'inventari) és escrita tota ella en díctics elegíacs (hexàmetre i pentàmetre), el metre més apropiat per a la poesia laudatòria, però també vinculat al vers heroic (hexàmetre). El novel·lista alguerès Antoni de Lofrasso, en el poema en castellà que dedicà a Calça, diu que el barceloní és més famós que «los de Grecia y Mantua» i que el seu vers, que ell ha vist «en un rico catálogo preciado», ha arribat a dalt de tot «de las heroicas obras vitorioso», en un elogi desmesurat i una referència transparent als mestres de l'èpica, Homer i Virgili (Molas 1978, 80). Si Calça practicà abans de 1573 la poesia èpica llatina, estrictament hexamètrica, no ho sabem; l'al·lusió, però, pot molt ben indicar l'edició de 1560 de les obres d'Ausiàs Marc, on Calça aportà, a més d'un sonet en català (poema 4), un poema en díctics llatins *In laudem Ausiae Marci* (poema 2), del qual el de Lofrasso sembla un ressò.²²

Calça titula quasi sempre els poemes com a *carmina*, denominació genèrica ja usada pels antics i que en la poesia neollatina abraça gèneres diversos. Només en dos casos es refereix a les dimensions del poema (*exasticon*, poemes 5 i 25), en un cas fa una referència explícita al gènere (epitafi, poema 9). La resta de poemes són laudatoris d'obres o d'autors i, doncs, són «de caràcter estrictament llibresc» (Molas 1978, 81), bé que hom pot rastrejar-hi els ressos de la familiaritat amb la literatura clàssica i amb l'element mitològic, pròpia d'un professor de retòrica.

Hi ha, però, una excepció: la del poema 19. Tot i tractar-se també d'una lloança ho és d'un personatge desaparegut, l'almirall Hug de Montcada, i en fa un elogi no pas convencional, sinó que té una dimensió narrativa, lleugerament èpica. Es tracta del darrer dels poemes liminars inclosos al *De Catalonia* (f. VIIIv), és potser el més interessant de l'obra de Calça, el menys adreçat a lloar una obra o un autor contemporani, a recomanar-ne la lectura, en fi, és el poema més "literari", per dir-ho d'alguna manera, que en conservem. L'estudi de les fonts clàssiques, els ressos i les *iuncturae*, ofereixen el perfil d'un Calça molt bon coneixedor dels autors clàssics (Virgili, Ovidi, Catul) i sobretot preocupat per la transmissió, dit molt de pressa, de la idea d'uns catalans encara decididament implicats en fets rellevants de la monarquia. Potser es tracta de la darrera ocasió (s'ha parlat de Lepant com un punt final en aquest aspecte) en què hom vol lloar un català dirigent, en el nivell que sigui, d'afers hispànics, un català digne de lloança per la seva condició de cavaller i pel seu paper heroic.

²² Roca 1992; *Les obres del valeros cavaller y elegantíssim poeta Ausias March*, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, ff. AIIIv i AIVr.

Hug de Montcada, moria, segons que sembla, el mateix mes d'agost de 1588 (mes i any de l'entrada en premses del *De Catalonia*) davant les costes de Calais comandant unes naus de la famosa «Armada invencible». En arribar la notícia de la desfeta a Barcelona a primeries d'octubre, Calça volgué, com confessa, col·locar ací aquest poema «perquè la pàgina no restés en blanc», per aprofitar l'espai, i encara hi fou a temps. La mort s'havia produït, diu Calça, *nuper* (“recentment”). De fet, la participació catalana en l'empresa (Montcada, Setantí...) no fou sinó residual i s'ha dit que el desastre de l'estol de Felip II fou acollit amb fredor a Catalunya.²³ Amb tot, trobem ací un testimoni d'interès per part, si més no, d'un determinat sector. La lloança clàssica del personatge és reblada al final per la presència de Judes Macabeu, figura present entre els Neuf Preux de les llegendes medievals «prototipus del valor i de l'esperit cavalleresc».²⁴

En definitiva, doncs, la producció llatina de Calça, se situa –llevat d'algunes excepcions i tot i revelar una formació clàssica notable– en el context general de la poesia neollatina entre nosaltres, bàsicament obra de professors, juristes o eclesiàstics, de poetes-erudits.²⁵ I encara en el cas de Calça no en coneixem cap obra de dimensions importants, amb edició pròpia i separada; simplement es tracta, com hem dit, de poemes de circumstàncies. Per les seves dimensions, els més remarcables són els poemes 10, 19 i 23. Únicament el poema 14, el dedicat al bisbe Loris, no duu l'expressió de l'autor, però diverses raons ens porten a creure indefectiblement que el poema és obra de Calça: es troba en la seva pròpia obra *De Catalonia*; s'hi parla dels arxius de la catedral de Barcelona, que Calça esmentarà després en el capítol 2 de la mateixa obra (f. 9v); i finalment, hi apareix l'expressió, cara a Calça, *patriae pietas et amor*, també present al seu poema *Ad librum* (poema 18).

El sol poema en grec és, en realitat, un simple díptic dedicat a Pere Joan Nunyes per part de Calça, professor també de grec a l'Estudi General, que usava els llibres de text de Nunyes i que actuà com a censor, com ja hem indicat, en l'obra gramatical que conté el breu poema (núm. 7).

Si passem a l'*obra catalana*, el seu interès per a la història de la introducció de la mètrica italiana entre nosaltres i de l'afiançament del sonet ja ha estat apuntada i estudiada, així com la constatació de la seva absoluta fidelitat al decasil·lab clàssic ausias-marquià. A més del que acabem de dir, hi ha també a posar en evidència l'ús general, en les poques composicions extenses, de les cobles clàssiques (8-10 versos).²⁶

Si hom en fa un balanç, hi troba efectivament que tots els poemes en català (4, 13, 21, 22, 24, 26, 28, 29 i 30) són escrits en decasil·labs clàssics, cesurats a la quarta, amb alguna lleugera vacil·lació vers el decasil·lab italià o no cesurat (que de vegades pot resultar cesurat a la sisena, si hom fa coincidir l'accent màxim en mot agut). Un sol cas hi ha, ja constatat per Rossich (1986, 16, n. 56), en què estranyament un vers dodecasil·lab (6+6) apareix en una composició en decasil·labs, sense que aparentment hom pugui detectar-hi cap anomalia de sentit o error tipogràfic (poema 30, v. 1).

Pel que fa al tipus de composicions, hi és majoritari el sonet, atès que també hi són majoritaris, com en la producció llatina, els poemes laudatoris liminars en obres d'altri (poe-

23 García Cárcel 1985, 72; Coll 1992, 373.

24 Coll 1993a, 19; Rossich 1986, 7-8.

25 Alcina s.d. i Alcina 1990, 22-27. Pel que fa al risc de caure en l'academicisme i en la imitació servil d'una gran part de la poesia neollatina i, en general, per als seus mètodes i gèneres, veg. Ijsewijn 1977, 262 i s., i també Laurens 1975, 15-22. He aprofundit en aquest àmbit de la producció llatina en el meu treball de doctorat *La producció poètica de Francesc Calça (1521-1603) amb especial referència a la producció en llengua llatina*, redactat aquest curs passat.

26 Rossich 1986. En general per a tot aquest apartat de comentari mètric, veg. Bargalló 1991.

mes 4, 21, 22, 24, 28 i 39) que solen tenir una predilecció pel sonet. Els sonets emprats per Calça responen a l'estructura ABBA ABBA CDE CDE (núm. 4, 21 i 22) o bé ABBA ABBA CDE DCE (núm. 24, 28 i 30). Algun cop s'usa en aquesta funció laudatòria o de recomanació la cobla clàssica o esparsa (poema 26). El tipus de cobla que hi trobem és de 10 versos, formada per una octava cadeno-encadenada i un aariat final (ABABCDCE EE).

Aquesta mena d'estrofa catalana tradicional és també la que usa Calça en les composicions més extenses que en tenim i que, a més, comporten una llibertat compositiva i temàtica més gran per a l'autor, ja que no es tracta de l'habitual poema de recomanació (poemes 13 i 29). El primer d'aquests poemes constitueix la participació de Calça en un «modest certamen» tingut a Barcelona el 1585 sobre la diferència entre l'amor i el desig. En un context en què hi ha contribucions en llatí, italià, castellà i català, «lo senyor Francesch Calça», un dels pocs a participar en català, opta per una tirada de cinc cobles formades per octava creu-caudada i aariat (ABBACDDC EE).²⁷

L'altre poema és la tan coneguda, editada i comentada *Sentència* del certamen poètic de sant Ramon de Penyafort (1601) on un Calça octogenari, encastellat en el model ausiasmarquità, fa la vindicació de l'escriptura en català i anatemitza les modes forasteres. Aquí usà les octaves clàssiques creu-caudades: set octaves seguides i dues més d'esparses. Pel que fa al contingut i estil, que manté la modèstia, té l'interès d'aportar una valoració sobre poesia que s'escrivia llavors i els criteris amb què la féu. Glossà el tema de la *Sentència* de 1601, la defecció dels poetes catalans, un canonge-poeta que morí el 1641 i que estigué també vinculat als certàmens: Jeroní Ferrer de Guissona. L'editaren més modernament, com a mínim, F.P. Briz i A. Bulbena.²⁸

Si en l'obra catalana, com ja hem indicat, és molt infreqüent, però es dona alguna petita vacil·lació vers el decasíl·lab no cesurat, aquesta mena de vers és el que Calça emprà quan escriu en castellà (poema 6). La mateixa qüestió, la de la desaparició de la pausa interna en el decasíl·lab, ha estat posada en evidència pel que fa a l'obra castellana de Pere Seraffí (Rossich, 1986, 15). Es tracta de l'elogi a l'alguerès Antoni de Lofrasso, autor en castellà de *Los diez libros de Fortuna de amor* (1573), on li retorna les floretes que aquest li llançava tot just un full abans i li diu que es farà famós «en el ocase» (Hespèria= Hispània, el país del ponent) i per ventura també «en el Toscano», cosa que devia ser llaminera per a l'alguerès.

Hi ha encara cinc poemes més que hom ha suggerit de vegades d'atribuir a Calça (els incloem en l'inventari dins l'ordre cronològic i a continuació del darrer atribuït amb seguretat, sense alterar el recompte global). D'una banda, hi trobem un poema dedicat a Antic Roca (el poema 5bis) en la seva *Arithmetica* (Barcelona, Claudi Bornat, 1565, f. viii v), de fet un epigrama laudatori llatí molt similar pel que fa al contingut al que és clarament de Calça (el poema 5); la disposició de la pàgina, a parer nostre, induiria a creure que es tracta d'un text del mateix autor, ja que el títol general, escrit en caràcters molt més grossos, és el corresponent a Calça (*FRANCISCI CALCAE / de Antichio Rochano Gerundensi / Exasticon*, és a dir, "Exàstic de Francesc Calça sobre el gironí Antic Roca") i sembla que hom hagi volgut dissimular l'autoria del segon poema posant-hi el títol, clarament més petit tipogràficament, de *Amici cuiusdam de eodem* ("D'un amic sobre el mateix"). Tot i el raonament precedent, l'incloem com a dubtós.

27 Archer 1991. Robert Archer estudià el ms. B2470 de la biblioteca de la Hispanic Society of America, de Nova York, que revelà un certamen inèdit, el de 1585. El text de Calça que hi figura, i que ens ha fet arribar amablement, acreix notablement la producció catalana de Calça i hi aporta una dimensió, dintre de les limitacions del cas, més creativa.

28 Camps & Santaeulària 1982, 601-623; Molas 1978, 94.

Pel que fa als altres poemes, tres apareixen en l'obra de Salvador Pons, *Exposició sobre el Psalm Miserere mei Deus, de David* (Barcelona, Jaume Cendrath, 1592, ff. [vi]v, [vii]r i [viii]v) i són tres sonets en català dedicats als dominics (l'autor del llibre n'era) i a l'autor, a l'autor i a l'obra i a la penitència de David, respectivament (poemes 24bis, ter, quater). El primer no duu autor, els altres dos sí: el «doctor Francesch Scala». Rossich ha suggerit recentment que aquest personatge sigui el mateix Calça, disfressat darrera un anagrama; addueix com a justificació el fet que hi apareguin, com sempre en Calça, els plurals femenins en *-as* sense excepció, en el context d'un llibre en què la regla són els plurals en *-es*. Només podem afegir-hi, d'una banda, que, tot i que Calça no s'anomena quasi mai doctor, ho fa només un sol cop i en data certament pròxima a la d'aquest poema (en el poema 23, dedicat a Tomàs de Trujillo, de 1591). D'altra banda, la naturalesa mètrica dels versos emprats aquí ens porta a dubtar, com en altres ocasions hom havia fet, de l'autoria del barceloní: en aquests tres poemes ens sembla veure-hi una preponderància de decasíl·labs no cesurats, quan en la resta de la producció de Calça els exemples són mínims; per no parlar de l'ambientació general dels poemes, que fuig de l'habitual en Calça. Posats a conjeturar, ¿ens haurem d'imaginar un Calça defensor de la tradició que emmascara el seu nom quan es llança al conreu d'una estètica més pròpia del seu temps?

El mateix cas es dona encara en el *Cant de Cal·liope* del certamen de 1580 sobre la «inmortalitat de l'ànima» (poema 12bis). No signat, ha fet pensar en Calça perquè en fou jutge i per la referència a la «Gaya Sciència», però l'ús del decasíl·lab italià no cesurat, no habitual en l'obra que li és atribuïda amb certesa, ha fet recular o dubtar en l'atribució.²⁹

En definitiva, doncs, els diversos poemes que comentem i que oferim inventariats (a l'espera d'oferir-ne una edició completa) posen en relació Francesc Calça amb diversos personatges que editen les seves obres a la segona meitat del segle XVI (1559-1601) i que podem resumir com a integrants d'un cercle d'admiradors i editors d'Ausiàs Marc, professors de gramàtica llatina o grega, de filosofia i teologia, historiadors-cronistes i clergues (Nunyes, Jolis, Antic Roca, Hortolà, Calvet, Pons, Calders, Trujillo). Només en un cas Calça apareix relacionat amb un autor de literatura d'entreteniment (Lofrasso) i en un altre cas paga tribut a la seva extracció de classe (lloança a Hug de Montcada). Diverses de les intervencions poètiques tenen a veure també, cal dir-ho, amb la feina de censor o de corrector que Calça realitzava habitualment o per a la qual era requerit, assenyaladament al voltant de l'impressor Jaume Cendrath. Un aspecte encara destacable és la seva relació amb els certàmens poètics, arrelats en la tradició, de vegades pobres o poc ambiciosos, però també elements d'estímul a la producció literària, que són testimonis de l'evolució dels gustos i de les modes, i dels usos lingüístics, sobretot en aquesta època en què s'hi refugià en gran part l'escriptura en català. Amb tot, com dèiem suara, de vegades l'atribució resulta difícil.

Joaquim Molas ja indicà les dues etapes que cal considerar, tant en en la vida com en en la producció de Calça: la primera, de més acusada flaire humanística i de fe en l'Espanya de l'emperador, i la segona, de replegament nacionalista en el camp literari, polític, i segurament, hi afegim nosaltres, a causa de la seva longevitat, un conservadorisme ben natural per incapacitat de comprendre nous costums i noves formes de vida. Recordem allò de «tot hom va tras de molta llibertat y de cantar chacona i çarabanda» que etziba als participants al certamen en honor de sant Ramon de Penyaforat. També el *De*

29 Tota la qüestió de les atribucions podeu resseguir-la en Ferrando 1983, 888-890; Rubió 1953 [1985, 28]; Rossich 1986, 13, n. 41; Rossich 1995, 139-140, n. 31.

Catalonia se situa en l'etapa final de la seva vida i, doncs, participa de l'esperit d'aquest moment sòcio-polític i personal: tot allò que vagi contra la tradició pròpia de Catalunya, qualsevol innovació en qualsevol terreny és vista com un atac, com una deslleialtat i cal combatre-ho o, com a mínim, provar de conciliar-ho amb la tradició. En el camp de la literatura hom constata un tall a mitjan segle (Molas el situa el 1568) entre la tradició catalana i la innovació (amb un corol·lari lingüístico-literari: la pèrdua de terreny del català), que també es dona en l'àmbit de les idees polítiques: l'esmentada pèrdua de confiança en la monarquia i en el paper que els catalans poden fer a Espanya.³⁰ Si una certa innovació mètrica en el mateix Calça (els poemes amb dubtes d'atribució) es confirmava, ¿caldrà obrir un parèntesi al bell mig d'aquestes dues etapes o matisar d'alguna manera la visió que fins ara en tenim? En qualsevol cas, l'obra de Francesc Calça reflecteix en diverses direccions i aspectes la tensió produïda per aquesta singular conjuntura sòcio-política i cultural que significa per a Catalunya el segle XVI.

APÈNDIX. PRODUCCIÓ POÈTICA DE FRANCESC CALÇA: UN INVENTARI.

Els poemes són relacionats en ordre cronològic, encapçalats pel número d'ordre i l'any d'edició (la primera edició, bé que en algun cas no és la que he revisat, com específic). Assenyalo amb * els poemes editats per J. Molas (1978). A continuació hi ha el títol i, entre parèntesis, el tipus de composició i el nombre de versos. A la fi dono la referència bibliogràfica completa de l'obra on apareix el poema. Els poemes d'atribució dubtosa apareixen entrats a continuació del darrer atribuït amb seguretat i amb el superíndex ^{bis}, ^{ter}, ^{quater}, sense modificar la numeració.

1 1559

AD CAMPIROTVNDI ABBATEM (díctics elegíacs, 10 v.)

Llorenç Valentí, *De Beato Luca contio in Barcinonensis Academiae noua per Reipublicae prudentissimos Consules instauratione dicta*, Barcelona, Claudi Bornat, 1559, f. [A1]v.

2 1560*

IN LAVDEM AVSIAE MARCI (díctics elegíacs, 10 v.)

Les obres del valerós cavaller y elegantíssim poeta Ausias March, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, f. aiii v.

3 1560*

IN LAVDEM ANTICHHI ROCHANI (díctics elegíacs, 6 v.)

Les obres del valerós cavaller y elegantíssim poeta Ausias March, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, f. aiii v.

4 1560*

EN LAHOR DE MOSSEN AUSIAS MARCH (sonet en decasíl·labs)

Les obres del valerós cavaller y elegantíssim poeta Ausias March, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, f. aiv r.

30 Molas 1978, 84; Nadal 1983.

5 1565

DE ANTICHIO ROCHANO (díctics elegíacs, 6 v.)

Antic Roca, *Arithmética*, Barcelona, Claudi Bornat, 1565, f. [viii]v.

5bis 1565

DE EODEM (díctics elegíacs, 6 v.)

Antic Roca, *Arithmética*, Barcelona, Claudi Bornat, 1565, f. [viii]v.

6 1571

AL AUTOR (sonet en decasíl·labs no cesurats)

Antoni de Lofrasso, *Los diez libros de Fortuna de Amor*, Barcelona, 1573, f. 8r. [Ed. facs.: Roca 1992.]

7 1575

Πρὸς τὸν Ἰωάννην Νουννέσιον (díctic elegíac, 2 v.)

Pere Joan Nunyes, *Alphabetum Graecum*, Barcelona, Pere Malo, 1575, f. Av.

8 1575

AD EVNDEM (díctics elegíacs, 6 v.)

Pere Joan Nunyes, *Alphabetum Graecum*, Barcelona, Pere Malo, 1575, f. Av.

9 1577

COSMAE DAMIANI HORTOLANI EPITAPHIVM (díctics elegíacs, 8 v.)

C.D. Hortolà, *In Canticum Canticorum Solomonis explanatio*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1577. [Revisada altra ed. 1583, f. [III]v.]

10 1577

DE LAVDIBVS COSMAE DAMIANI HORTOLANI (díctics elegíacs, 54 v.)

C.D. Hortolà, *In Canticum Canticorum Solomonis explanatio*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1577 [revisada altra ed. 1583, f. [X-X]v.]

11 1578

EPIGRAMMA AD PETRVM IOHANNEM NVNNESIVM (díctics elegíacs, 12 v.)

Pere Joan Nunyes, *Institutionum Rhetoricarum libri quinque*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1578, f. [VIII]v. [Edicions posteriors, també revisades, de 1585 i 1593]

12 1579

IN LAVDEM ANTONII IOLIS (díctics elegíacs, 12 v.)

Antoni Jolis, *Adiuncta Ciceronis*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1579, f. VIv.

12bis 1580

CANT DE CAL·LÍOPE

Libell de la Immortalitat de l'Ànima nostra, Barcelona, 1580 [G. Vidal i Valenciano ed., *La Renaixensa*, vol. VIII, Barcelona, 1872, p. 6]

13 1585

SCRIURE EMPRENENTS LES MOLTES DISTINCTIONS... (5 cobles de 10 versos, octava i apariat; decasíl·labs, 50 v.)

Ms. B2470, Hispanic Society of America, Nova York, ff. 26v-28r.

14 1588

AD D.D. IOANNEM DYMAM LORIS (díctics elegíacs, 14 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1588, f. VIu.

15 1588*

AD CHRISTOPHORVM CALVETVM STRELLAM (díctics elegíacs, 16 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. VIIIr.

16 1588

AD CANDIDVM LECTOREM (díctics elegíacs, 4 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. VIIu.

17 1588*

AD EVNDEM (díctics elegíacs, 10 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. VIIu.

18 1588*

AD LIBRVM (díctics elegíacs, 14 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. VIIIr.

19 1588

DESCRIPTIO OBITVS D. VGNIS MONCADAE (díctics elegíacs, 20 v.)

F. Calça, *De Catalonia*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. VIIIu.

20 1588

IN COMMENDATIONEM OPERIS PETRI CALDES (díctics elegíacs, 12 v.)

Pere Calders, *Instrucció y doctrina que ensenye lo que deu considerar y contemplar lo Christià y servent del Senyor quant ou la sancta Missa*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. 3v.

21 1588*

SOBRE LO MATEIX (sonet)

Pere Calders, *Instrucció y doctrina que ensenye lo que deu considerar y contemplar lo Christià y servent del Senyor quant ou la sancta Missa*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. 4v.

22 1588

SOBRE DEL MATEIX (sonet)

Pere Calders, *Instrucció y doctrina que ensenye lo que deu considerar y contemplar lo Christià y servent del Senyor quant ou la sancta Missa*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, f. 4v.

23 1591

IN LAVDEM LIBRORVM THOMAE TRVSILII (díctics elegíacs, 26 v.)

Tomàs de Trujillo, *Contiones quadragesimales quadruplices una cum Adventu, Septuagesima, Sexages et Quinquages*, Barcelona, Pau Malo i Sebastià [de] Cormellas, 1591, vol. I, f. [IV]v.

24 1592*

EN LLAOR DE LA PRESENT OBRA Y DEL AUCTOR (sonet)

Salvador Pons, *Exposició sobre el psalm Miserere mei Deus de David*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1592, f. [VI]r.

24bis 1592

A LA IL·LUSTRE RELIGIÓ DE SANCT DOMINGO Y AL AUCTOR DE LA OBRA (sonet)

Salvador Pons, *Exposició sobre el psalm Miserere mei Deus de David*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1592, f. [VI]v.

24ter 1592

AL AUTOR Y A LA OBRA (sonet)

Salvador Pons, *Exposició sobre el psalm Miserere mei Deus de David*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1592, f. [VII]r.

24^{quater} 1592

A LA PENITÈNCIA DE DAVID (sonet)

Salvador Pons, *Exposició sobre el psalm Miserere mei Deus de David*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1592, f. [VII]r.

25 1593

IN LAVDEM SALVATORIS PONS (díctics elegíacs, 6 v.)

Salvador Pons, *Llibre de la Vida y miracles dels gloriosos sants, sancta Eulària patrona de Barcelona, y S. Ramon de Penyafort del orde de Predicadors*, Barcelona, Noel Baresson, 1593, f. [VII]v.

26 1593

EN LAOR DEL DOCTOR PONS (cobla esparsa de 10 v. decasíl·labs, octava i aplegat)

Salvador Pons, *Llibre de la Vida y miracles dels gloriosos sants, sancta Eulària patrona de Barcelona, y S. Ramon de Penyafort del orde de Predicadors*, Barcelona, Noel Baresson, 1593, f. [VII]v.

27 1594

IN LAVDEM SALVATORIS PONTII (díctics elegíacs, 18 v.)

Salvador Pons, *Llibre de la Vida y Miracles dels gloriosos martyrs S. Madrona, cos sant de Barcelona; y de S. Celdoni, y Armenter, cossos sants de Cardona*, Tarragona, Felip Robert, 1594, f. A4 [Barcelona, Vicenç Surià, 1685].

28 1594

EN LLAOR DEL MATEIX (sonet)

Salvador Pons, *Llibre de la Vida y Miracles dels gloriosos martyrs S. Madrona, cos sant de Barcelona; y de S. Celdoni, y Armenter, cossos sants de Cardona*, Tarragona, Felip Robert, 1594, f. A4. [Barcelona, Vicenç Surià, 1685].

29 1601*

SENTENCIA (9 octaves en decasíl·labs, 72 v.)

Jaime Rebullosa, *Relación de las grandes fiestas que en esta ciudad de Barcelona se han echo, à la Canonización de su hijo San Ramon de Peñafort*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1601, p. 348-350.

30 1602*

EN COMENDACIO DEL SERMO DEL REY DON IAUME (sonet)

Onofre Manescal, *Sermó vulgarment anomenat del sereníssim senyor don Iaume Segon*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1602, f. **3r.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Alcina s.d.: Juan Alcina Rovira, *La poesia neolatina en España: catàlego y seis estudios*, tesi doctoral, Bellaterra, UAB, s.d.
- Alcina 1990: Juan Francisco Alcina, «La poesía latina del humanismo español: un esbozo», dins *Los humanistas españoles y el humanismo europeo* (IV Simposio de Filología Clásica), Murcia, Universidad de Murcia, 1990, 13-33.
- Antonio 1672: Nicolás Antonio, *Bibliotheca Hispana*, Roma, Nicolaus Angelus Tinassius, 1672.
- Archer 1991: Robert Archer, «L'altre Ausiàs March (segle XVI) i un certamen poètic inèdit», *Catalan Review* V/I (1991), 23-34.
- Aymerich 1760: Mateu Aymerich, *Nomina et acta episcoporum Barcinonensium*, Barcelona, Joan Nadal, 1760.
- Bargalló 1991: Josep Bargalló i Valls, *Manual de mètrica i versificació catalanes*, Barcelona, Empúries, 1991.
- Batllori 1979: Miquel Batllori, «Reflexions sobre la cultura del Renaixement i del Barroc», dins *A través de la història i la cultura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliva, 16), 1979, 129-152.
- Bosc 1628 [1974]: Andreu Bosch, *Sumari, índex o epitome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628. [Ed. facs.: Barcelona / Sueca, Curial, 1974.]
- Calça 1588: Francesc Calça, *De Catalonia liber primus*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1588.
- Camps & Santaaulària 1982: Eduard Camps Cava i Joan Santaaulària Pujol, *Guissona*, Barcelona, Joan Santaaulària Pujol, 1982.
- Capmany 1779-1792: Antoni de Capmany de Monpalau, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Barcelona, 1779-1792. [Reed. Barcelona, Càmarà Oficial de Comercio y Navegación, 1963, vol. II-2.]
- Carreras & Gonyalons eds. 1912-1916: Francesc Carreras Candi i Bartomeu Gonyalons Bou, eds., *Rúbriques de Bruniquer, Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, 5 vols., Barcelona, 1912-1916.
- Civil 1990: Pierre Civil, «Culture et histoire: galeries de portraits et 'hommes illustres' dans l'Espagne de la deuxième moitié du XVIe siècle», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, XXVI/2 (1990), 5-32.
- Coll 1991: Miquel Coll Alentorn, «Les genealogies en la nostra historiografia», dins *Historiografia. Obres I*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 21), 1991, 300-303.
- Coll 1992: Miquel Coll Alentorn, «Història dels catalans del 1516 al 1660», *Història / I. Obres IV*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 24), 1992, 297-461.
- Coll 1993a: Miquel Coll Alentorn, «La llegenda d'Otger Cataló i els nou barons», *Llegendari. Obres IV*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 30), 1993, 7-50.
- Coll 1993b: Miquel Coll Alentorn, «Guifré el Pelós en la historiografia i la llegenda», *Llegendari. Obres IV*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 30), 1993, 51-135.
- Colon 1978: Germà Colon, «Llemosí i llengua d'oc a la Catalunya medieval», dins *La llengua catalana en els seus textos*, vol. I, Barcelona, Curial (Biblioteca de Cultura Catalana, 39), 1978, 39-59.

- Constitutions* 1588-1589: *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Barcelona, [Hubert Gotard], 1588-1589.
- Constitutions* 1704 [1995]: *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. [Ed. facs.: Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans 12. Lleis i costums, IV/2), 1995.]
- Corbera 1629: Esteve de Corbera, *Vida y hechos maravillosos de doña María de Cervellón*, Barcelona, [Pere Lacavalleria], 1629.
- Corbera 1678: Esteve de Corbera, *Cataluña Ilustrada*, Nàpols, Antonio Garamifiani, 1678.
- Cortadella 1994: Jordi Cortadella, «Crítica històrica y reconstrucción del período precondal en la Cataluña del siglo XVIII», dins Antonio Duplá i Amalia Emborjujo, eds., *Estudios sobre historia antigua e historiografía moderna*, Vitòria, Universidad del País Vasco, 1994, 37-55.
- Casas Homs ed. 1975: *Dietari de Jeroni Pujades*, vol. I (1601-1605), ed. Josep M. Casas Homs, Barcelona, Fundació S. Vives Casajuana, 1975.
- Diago 1603: Francisco Diago, *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1603. [Ed. facs.: Barcelona, Biblioteca Hispànica Puvill 2, 1974.]
- Díaz 1992: Manuel Antonio Díaz Gito, «Un caso de falseamiento de la verdad histórica en la *Vaccaeis* de Calvete de Estrella», dins Juan Gil i José María Maestre eds., *Humanismo y descubrimiento*, Sevilla, Universidad de Cádiz / Universidad de Sevilla, 1992, 121-130.
- Du Cange 1883-1887: C. Du Fresne Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort, 1883-1887. [Reimpr.: Graz, I. Band ed., 1954].
- Duran 1973: Agustí Duran i Sanpere, *Barcelona i la seva història*, 3 vols., Barcelona, Curial, 1973, 1974 i 1975.
- Fàbrega 1965: Àngel Fàbrega Grau, «Inventario de manuscrits de la Biblioteca Arzobispal del Seminari Conciliar de Barcelona», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXXVII [=Miscelànea de estudios dedicados a Barcelona archidiócesis], (MCMLXV [1965]), 275-317.
- Feliu et alii 1992: Francesc Feliu, Sadurní Martí, Francesc Ten i Josep Vicens, eds., *Tractar de nostra llengua catalana. Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*, Vic / Girona, EUMO / Universitat de Girona / Estudis Universitaris de Vic, 1992.
- Fernández 1988: Antonio Fernández Luzón, «Régimen económico, salarios y cátedras del Estudio General de Barcelona en el siglo XVI», *Manuscrits*, 7 (1988), 149-166.
- Fernández 1993: Antonio Fernández Luzón, «La enseñanza universitaria en Barcelona en la primera mitad del siglo XVI», *Pedralbes*, 13-II (1993), 377-385.
- Ferrando 1983: Antoni Ferrando Francés, *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1983.
- García Cárcel 1985: Ricardo García Cárcel, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, vol. II. La trayectoria històrica, Barcelona, Ariel, 1985.
- Garriga 1986: Joaquim Garriga, *L'època del Renaixement. s. XVI* [= Francesc Miralles, coord., *Història de l'art català*, vol. IV], Barcelona, Edicions 62, 1986.
- Hortolà 1583: Cosme Damià Hortolà, *In Canticum Canticorum Solomonis explanatio*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1583.
- Iglesias 1949: Josep Iglesias, *Pere Gil S.I. (1511-1622) i la seva Geografia de Catalunya seguit de la transcripció del "Llibre primer de la Historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña" segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona*, Barcelona (Quaderns de Geografia, I), 1949.

- Ijsewijn 1977: Josef Ijsewijn, *Companion to Neo-Latin Studies*, Amsterdam / New York / Oxford, North-Holland Publ. Comp., 1977.
- Jorba 1589: Dionís Jeroni de Jorba, *Descripción de las excellencias de la muy insigne ciudad de Barcelona*, Barcelona, Hubert Gotard, 1589 [Ed. facs.: Barcelona, E. Moliné, 1928].
- Laurens 1975: Paul Laurens, «Introduction», dins Paul Laurens, ed., *Musae Reduces. Anthologie de la poésie latine dans l'Europe de la Renaissance*, 2 vols., Leiden, E.J. Brill, 1975, 9-26.
- López Rueda 1994: José López Rueda, «Humanismo e Inquisición en el Siglo de Oro», dins Antonio Duplá i Amalia Emborujó eds., *Estudios sobre historia antigua e historiografía moderna*, Vitoria, Universidad del País Vasco, 1994, 19-35.
- Manescal 1602: Onofre Manescal, *Sermó vulgarment anomenat del Sereníssim Senyor don Jaume II*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1602.
- Marcillo 1685: Manuel Marcillo, *Crisi de Catalunya hecha por las naciones estrangeras*, Barcelona, Mathevat, 1685.
- Mazzocco 1985: Angelo Mazzocco, «Biondo Flavio and the Antiquarian Tradition», dins J.R. Schoeck, ed., *Acta Conventus Neo-Latini Bononiensis. Proceedings of the Fourth International Congress of Neo-Latin Studies (1979)*, Nova York, Binghamton (Medieval and Renaissance texts and studies, 37), 1985, 124-136.
- Molas 1978: Joaquim Molas, «Francesc Calça: Poemes», *Els Marges*, 14 (1978), 77-95.
- Molas 1986: Joaquim Molas, «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», dins *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, Barcelona, 1986, 257-276.
- Morte 1988: Carmen Morte García, «Documentos sobre pintores y pintura del siglo XVI en Aragon (II)», *Boletín del Museu e Instituto "Camón Aznar"*, XXXI-XXXII (1988), 183-189, 299, 303, 305-6 i 308-10.
- Nadal 1983: Josep M. Nadal, «Usar de llenguatge artificios en el segle XVI: ideologia lingüística i llengua literària», dins Giuseppe Tavani i Jordi Pinell, eds., *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Roma, 28 setembre - 2 octubre 1982), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, 89-125. [Reproduït dins: Íd., «Artificiositat i alienació lingüística al segle XVI», *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig Minor, 6), 1992, 103-155.]
- Parpal 1991: Cosme Parpal Marquès, «Felipe Ariosto, pintor del siglo XVI, y sus obras para la Generalidad del Principado catalán», *Revista crítica de historia y literatura españolas, portuguesas e hispano-americanas*, (1901), 86-99.
- Postigo 1975: Rosa M. Postigo, «Contribució a l'estudi d'Antoni de Bastero», *Anuario de Filología*, I (1975), 497-512.
- Prats & Rossich 1988: Modest Prats i Albert Rossich, «El *Llibre dels Secrets d'Agricultura* i la prosa catalana a l'època del barroc», dins Miquel Agustí, *Llibre dels Secrets d'Agricultura, casa rústica i pastoril* [1617], ed. facsímil, Barcelona, Alta Fulla, 1988, 21-38.
- Puig & Miret 1909-10: Josep Puig i Cadafalch & Joaquim Miret i Sans, «El Palau de la Diputació General de Catalunya», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, III (1909-1910), 385-480.
- Pujades 1609: Jeroni Pujades, *Coronica universal del Principat de Cathalunya*, Barcelona, Jeroni Margarit, 1609.
- Rafanell 1991: August Rafanell, *Un nom per a una llengua. El concepte de llemosí en la història del català*, Vic / Girona, EUMO / Universitat de Girona / Estudis Universitaris de Vic, 1991.

- Rafanell 1992: August Rafanell, «Un recorregut per la prehistòria de la dialectologia catalana», *Estudi General*, 11 (1991 [1992]), 13-29.
- Roca 1570: Antic Roca, *In Aristotelis posteriorem Analysin praelectiones*, Barcelona, Claudi Bornat, 1570.
- Roca 1992: María A. Roca Mussons, *Antonio Lo Frasso, militar de l'Alguer*, Sàsser, Carlo Delfino, 1992.
- Rossich 1986: Albert Rossich, «La introducció de la mètrica italiana en la poesia catalana», *Els Marges*, 35 (1986), 3-20.
- Rossich 1991a: Albert Rossich, «Francesc d'Olesa i la *Nova Art de trobar*», dins Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, eds., *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura*, III, Barcelona, Dep. Filologia Catalana. Universitat de València / AILiC / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, 267-295
- Rossich 1993: Albert Rossich, «La literatura catalana del Renaixement a la Renaixença», *Revista de Catalunya*, 71 (1993), 125-139.
- Rossich 1995: Albert Rossich, «Una qüestió d'història de la llengua catalana: el reconeixement de la vocal neutra», dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, eds., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema (Assaig, 16), 1995, 119-200.
- Rubió 1913: Antoni Rubió Lluch, «La Escuela histórica catalana», *Discursos leídos en la RABLB en la recepción del Dr. D. Cosme Parpal Marqués*, Barcelona, 1913.
- Rubió 1953: Jorge Rubió y Balaguer, «Literatura catalana», dins Guillermo Díaz-Plaja, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona, Barna, 1953. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- Rubió 1990: Jordi Rubió i Balaguer, *Humanisme i Renaixement*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 86), 1990.
- Sánchez 1993: Fernando Sánchez Marcos, «Historiografía e instituciones políticas en la Cataluña del siglo XVII. El caso de la *Cataluña Ilustrada* de Esteve de Corbera», *Pedralbes*, 13-II (1993), 547-556.
- Schwartz et alii eds. 1892-1975: Frederic Schwartz et alii eds., *Manual de novells ardis vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, 28 vols., Barcelona, 1892-1975.
- Torres Amat 1836: Felix Torres Amat, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los Escritores Catalanes*, Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer, 1836. [Ed. facs.: Barcelona / Sueca, Curial, 1973.]
- Tres ed. 1995: Francesc Comte, *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya y Conflent*, ed. Joan Tres, Barcelona, Curial (Biblioteca Torres Amat, 16), 1995.
- Vilallonga 1992: Mariàngela Vilallonga, «La tradició dels tractats geogràfics humanístics a Catalunya», *Annals de l'IEG*, XXI (1990-1991 [1992]) [=Actes de les Jornades d'Homenatge a Dolors Condom. La tradició clàssica i la didàctica del llatí a Catalunya], 99-109.